

DE JEUGD
VAN
HENDRIK TOLLENS

DOOR

P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.

Dr. G. D. J. Schotel heeft in zijne beschrijving van Tollens' leven (1) zich niet vrij gehouden van een zwak, waaraan onze biografen en genealogen meestal mank gaan, en eigenlijk ons geheele volk. Wij noemen ons dikwerf met eenigen ophef eene natie van handelaars en kooplieden; wij zijn er trotsch op, dat onze staat door burgers is gesticht en groot gemaakt; wij hooren gaarne geschiedenis en dichtkunst de mannen van nederige afkomst prijzen, die door bekwaamheid en ijver eene plaats verwierven in de eerste rijen, maar wij zijn in den grond toch aristocraten — op onze manier. De man van gisteren houdt den man van heden op eenen afstand, grooter wellicht dan hij noodig keuren zou, indien het verschil niet zoo klein was. En hoevelen zijn er niet, die den winkelier of den werkman, door wien de grondslag hunner grootheid werd gelegd, trachten te doen vergeten door een stamboom te laten maken, waarvan de wortels reiken in een ver verleden? Ja, wil het geluk, dat in vroeger eeuwen een adellijk geslacht heeft bestaan, welks naam

(1) Tollens en zijn tijd. Tiel, Wed. D. R. van Wermeskerken, 1860.

eenigszins overeenkomt met den eigen naam, fluks wordt dit geannexeerd, des noods door middel van een buiten huwelijk geboren spruit.

Met dit euvel was ook behebt de heer Schellinck, indertijd archivaris van Sint-Bavo te Gent; maar men kan het hem eenigszins vergeven, ten eerste omdat hij door zijnen werkring wel een bijzonderen eerbied voor adellijke kwartieren en oude familiën krijgen moest, en ten tweede, omdat hij aan dit zwak toegaf, niet direct ten eigen bate, maar voor een beroemd geworden neef, onzen dichter Tollens.

Volgens den heer Schellinck was Tollens een afstameling van het aloud en edel geslacht Tolin of Tollin, dat in de middeleeuwen menigen dapperen ridder aan Vlaanderen geschonken heeft. De heer Schotel nam in zijne levensbeschrijving dit beweren als «volkomen be- wezen» aan, hoewel het door geen enkel document wordt gestaafd. Erger nog, hij geeft te verstaan dat onze dichter zelf groot ging op dit gewaande, althans onbewezene, voor- geslacht, want bij de vermelding daarvan zegt hij: «Onze dichter scheen fier op zijne afkomst en de stad zijner «vaderen». «Vaarwel», riep hij zijn vriend van Duyse toe,

«en breng des naneefs groet
Aan 't wijdberoemd en grijze Gent.
Daar is mijn voorzaats naam bekend:
Ik heb in de aadren belgisch bloed».

Terwijl Tollens in deze regels niets anders zegt dan dat zijne familie te Gent tehuis behoorde, zoo als de waarheid was.

Wij laten de verwantschap van Tollens' voorouders met de ridders De Tolin, die ons hoegenaamd geene belang- stelling inboezemen, dan ook maar rusten. Volgens Scho-

tel (1) kwam een Joris Tollens, die te Sleijdinge, in Vlaanderen, was geboren, en in 1735 als poorter te Gent werd toegelaten, in 1750 te Rotterdam wonen bij zijnen oudsten zoon Johannes Jodocus, die 12 Juli 1723 te Bellem, in Vlaanderen, was geboren en in 1745 te Rotterdam zich gevestigd had. Ook deze opgaven zijn niet juist. Den naam Tollens ontmoeten wij te Rotterdam voor den eersten keer, op den 22 December 1751 (2). Toen werd provisioneel toegelaten, voorloopig om te zien of de man niet armlastig zou worden en een geschikt ingezetene zou zijn, Johannes Jodocus Tollens. Hij gaf op, dat hij was geboren te Somereghem (een dorp dicht bij Gent) en gehuwd met Maria van Bree, die geboren was te Antwerpen, en dat hij één zoon had, Johannes Franciscus, te Antwerpen geboren en twee jaren oud. Bijna een jaar later, op den 13 September 1752 werd Johannes Jodocus finaal geadmitteerd (3); hij had toen twee kinderen; bij Johannes Franciscus was een Carlos of Carolus gekomen, die 27 Maart 1752 in de kerk aan de Leeuwenstraat gedoopt werd en later als Carel Lodewijk voorkomt.

Acht jaren had Johannes Jodocus Tollens hier gewoond, toen zijne vrouw overleed. Zij stierf op den 18 en werd begraven op den 21 October 1758 (4); uit de aantekening in het Register der dooden blijkt, dat het gezin toen woonde op den Goudschen Cingel, en dat de man «penceelmaker» was van beroep. De Weeskamer benoemde twee voogden over de kinderen, en die voogden maakten eenen «Inventaris van alle de goederen, in-ende uyt schulden, die Johannes Jodocus Tollens met zijn over-

(1) Bl. 2 en bl. 391.

(2) Register van provis. admissie.

(3) Register van finale admissie.

(4) Register der dooden.

leden Huysvrouw Maria van Bree in 't gemeen heeft bezeten, zulx dezelve by de voorn: Maria van Bree op den 18 October 1758 metter doot zijn ontruymt en nagelaten».

Dit stuk doet ons het gezin en den toestand, waarin het verkeerde, nauwkeurig kennen, want alles wat zich in de woning bevond, wordt daarin vermeld: de meubels, het lijnwaad, de kleeren van man en vrouw, het koperen, tinnen, ijzeren en blikken huisraad, het aarde- en houtwerk, de winkelwaren en gereedschappen, al wat er van goud, zilver, geld, in- en uitschulden te boeken viel. De winkel was wel voorzien; de voorraad penseelen en kwasten werd geschat op *f* 785 en de gereedschappen voor de penseelmakerij op *f* 320. De woonvertrekken daarentegen waren zoo zuinig mogelijk gemeubeld: behalve een kabinet, stonden er slechts eenige tafels en stoelen. Bij het middagmaal werden tinnen lepels en ijzeren vorken gebruikt. De kleerkast was tamelijk wel voorzien, maar opschik was er niet, dan één gouden ring en dito oorringetjes, een paar zilveren gespen, een doosje met zilveren randen, een zilveren vingerhoed en een zilveren beugel. Met de financiën stond het treurig geschapen: er was maar voor *f* 10 geld in huis. Boter, spek, kruidenierswaren en brood waren verscheidene weken op krediet genomen; de turf, die tegen den winter was opgedaan, moest nog betaald worden, en van twee personen was geld geleend tot geen onaanzienlijk bedrag. De inboedel, de winkelwaren en gereedschappen, de inschulden, de «dubieuse» medegerekend, alles te zamen werd geschat op *f* 1786.17 en de schulden op *f* 1640. Werden de inboedel, meubels en kleeren niet te gelde gemaakt, dan kwam er minstens *f* 300 te kort.

Uit dezen inventaris blijkt verder, dat J. J. Tollens penseelen had verkocht aan kooplieden te Londen en te Dublin, en dus reeds in het buitenland handelsconnecties

had. Ook blijkt er uit, dat een naamgenoot, waarschijnlijk een bloedverwant van hem, te Amsterdam woonde, een George Tollens, wien hij penseelen had geleverd. Nog een familielid treffen wij aan, eenen Karel Tollens, die van den boedel «over arbytsloon verdient in seven jaren» *f* 350 te pretendeeren had. George Tollens, die te Amsterdam woonde, vinden wij twee jaren later, 9 Febr. 1760, vermeld als getuige bij den doop van een kind van J. J. Tollens; wellicht was hij voor deze plechtigheid uit Amsterdam overgekomen. Verder konden wij niets nopens hem vinden, ook geene bevestiging van Schotel's opgaven. Karel Tollens, die zeven jaren bij Johannes Jodocus had gewerkt, voor slechts *f* 50 in het jaar, en zijn loon al die jaren niet had opgevraagd, was zeker een bloedverwant, die waarschijnlijk met Johannes Jodocus overgekomen was. Hij werd hier 2 Juni 1766 begraven, was toen 64 jaren oud, ongehuwd, en woonde op den Coolsingel.

De schuldeischers maakten het J. J. Tollens niet lastig; ten minste, wij konden niet ontdekken, dat hij zijn inboedel heeft moeten verkoopen. Een van de schuldeischers werkte tot dien gunstigen afloop wellicht mede. Eene weduwe Ingenoodt had voor geleverde komenijwaren *f* 92 te eischen, en eer de maand December, waarin de voogden den inventaris bij de Weeskamer indienden, ten einde was, huwde J. J. Tollens eene Catharina Ingenoot, jonge dochter, zoo niet eene dochter, dan toch waarschijnlijk eene bloedverwante van de weduwe. Twee maanden na het overlijden van zijne eerste vrouw, 25 December 1758 werd zijn tweede huwelijk voltrokken in de R. K. kerk aan de Leeuwenstraat. Bij deze vrouw kreeg hij de volgende kinderen: Maria Apollonia, die 9 Febr. 1760, Jodocus Nicolaas, die 6 Dec. 1761, Anna Carolina, die 21 Sept. 1764, Catharina Maria, die 18 Febr. 1767 en Henricus Petrus Jodocus, die 21 Juni 1771 gedoopt werd.

Ook deze vrouw zag hare kinderen niet groot worden; zij werd slechts 43 jaren oud en werd begraven 17 November 1778. Johannes Jodocus bleef nu langer weduwnaar dan den vorigen keer, maar zonder eene vrouw kon hij het op den duur niet stellen. Voor de derde maal trad hij, 29 Augustus 1781, in het huwelijk; eene «bejaarde dogter», Johanna Gouvré, uit Waalwijk, werd zijne echtvriendin, en tot zijn dood was hij met haar, naar wij hopen, gelukkig.

In 1778 (1) woonde hij op den Cingel, onder Cool; in 1781 in de Kerklaan (2).

Bij den handel in penseelen had hij een handel in verfwaren gevoegd. Met eenen Hugo van Asperen, die onder Kralingen woonde, hadden hij en zijn zoon Karel, in 1777 een «compagnieschap tot het oprichten van een verwmakerij van Berlynsch Blauw» (3) ontworpen, maar het is ons niet gebleken of dit plan werd uitgevoerd.

Den 23 Juli 1769 huwde zijn oudste zoon Johannes, die toen ongeveer 20 jaren oud was, met Isabella Costenobele, jonge dochter, geboren te Yperen en wonende op den Cingel onder Cool. Zijn tweede zoon, Carolus of Carel Lodewijk, trouwde 27 December 1774 met een Rotterdamsch meisje, Petronella van der Hagt. Maria Apollonia, de oudste dochter uit zijn tweede huwelijk, reikte, nog geen 20 jaren oud, op 17 Januari 1780 hare hand aan Jean François Flamme. Dit huwelijk kwam niet zonder eenige moeielijkheid tot stand. Vijf dagen vóór het voltrokken werd, op den 12 Januari, compareerden voor Schout en Schepenen van Cool Johannes

(1) Procureursrolle van het ambacht van Cool.

(2) Trouwregister van het ambacht van Cool.

(3) Procureursrolle van het ambacht van Cool, 21 Maart, 4 April en 2 Mei 1778.

Bernardus Wilmerink, meerderjarig jongman te Rotterdam, geadsisteerd met zijn procureur Jan Spruit en C. van der Looy, procureur voor Maria Apollonia Tollens, geadsisteerd met haren vader, J. J. Tollens. De heer Wilmerink eischte stuiting der huwelijksproclamatien van M. A. Tollens met J. F. Flamme, maar door tusschenspraak van Schout en Schepenen zag hij van dien eisch af, toen J. J. Tollens aannam vóór het voltrekken van dat huwelijk hem ter hand te stellen «de gros van eene notarieele acte, waerbij J. J. Tollens zoo voor zig zelven als voor zijne erfgenamen (zich) verbond» om hem «nu en ten allen tijden te zullen indemneeren en bevrijden, vrij-, kost- en schadeloos te houden voor alle aanspraak en namaning, welke hij zoude mogen hebben, lijden of onderhevig zijn, nopens de alimentatie van het kind, in zijn Request gemeld». Flamme was te Luik geboren, weduwnaar, en woonde even als zijne vrouw op den Coolsingel. Hij was een jaar te voren te Rotterdam komen wonen en verzocht een jaar later admisie, welke hem den 4 April werd verleend. Hij was muzikant en gaf zangles. In Mei 1789 kwam een Fransch opera-gezelschap uit Gent te Rotterdam spelen. Twee dames, Marguerite de Narelle en hare dochter Adelaide, stonden aan het hoofd. Flamme werd lid van dat gezelschap, en toen de directrices in December bankroet gingen, aanvaardde hij met eenen Moulijn de directie. Het waren slechte tijden voor een opera of comedie. Slechts door de hulp der Rotterdamsche Schouwburgvereeniging bleef het gezelschap eenigen tijd bestaan. Flamme trok zich na twee jaren tobbens terug; in Maart 1791 werd Moulijn alleen directeur. Waarschijnlijk vond Flamme het geven van zanglessen voordeeliger; toch bleef hij nog voor vermakelijkheden zorgen. Den 19 April 1797 gaf hij, in de groote concertzaal van den heer Steger, in de Bierstraat, een groot vocaal en instrumentaal concert,

waarin Mad. Clairville zich hooren liet (1), en in den kermistijd gaf hij «alle avonden een dansparty, ten Huize van den burger Denis, in het logement De Stad Brussel, alwaar eerst de Liefhebbery-Comedie geweest is» (2). Waarschijnlijk bleef Flamme, wiens vrouw een winkel op de Hoogstraat had, onder de firma M. A. Flamme et Tollens, in betrekking tot de tooneelgezelschappen, die hier speelden, en kwam hierdoor zijn neef Hendrik Tollens met deze het eerst in aanraking.

Nadat wij nog hebben aangestipt, dat de tweede dochter van J. J. Tollens, Catharina Maria, op den 22 April 1787 in het huwelijk trad met den Rotterdammer Abraham Verroen; zijn zoon Jodocus, nog slechts negen jaren oud, den 4 Februari 1771 overleed, en zijn jongste kind, Henricus Petrus Jodocus, den 16 April 1793 huwde met Johanna Kuijpers, die te Middelburg geboren was en te Oosterhout woonde, waar ook haar man zich vestigde, zullen wij wat uitvoeriger stilstaan bij den tweeden zoon Carel Lodewijk, den vader van den dichter.

Carel Lodewijk bleef, ook toen hij gehuwd was, in de zaak van zijnen vader. In 1788 huurden zij samen, voor *f* 250 de woning vóór den schouwburg op den Coolsingel, welke eigenlijk voor den kastelein van den schouwburg was bestemd. In 1787 werd het Rotterdamsch tooneelgezelschap ontbonden, en besloot de Schouwburgvereeniging het tooneel te verhuren. Ter wille van de noodzakelijk geachte bezuiniging, kreeg de kasteleines, de weduwe Punt, haar ontslag, en werd de tooneelmeester J. Cassier aangesteld als kastelein. De woning van den kastelein kwam dientengevolge open. Hoe zij er van buiten uitzag, leert de prent, welke een jaar te voren werd uitgegeven, naar

(1) Rott. Courant 13 April 1797.

(2) Rott. Courant 24 Augustus 1797.

aanleiding van het bezoek door Frankrijks gezant, den Markies de Vérac, op 24 April 1786 aan den schouwburg gebracht. Veel ruimte bood zij niet aan, daar het plaatsbureau er in gevestigd was (1). Johannes Jodocus woonde er met zijnen zoon. Zij bleven er twee jaren; toen verhuisden zij naar de Kerklaan. Daar stierf Johannes Jodocus den 24 Juni 1797 des morgens, «circa ten drie uren», in den ouderdom van 79 jaren en 8 maanden, gelijk de weduwe mededeelde in de advertentie, welke ook de aanzegging behelsde: «De Affaires zullen gecontinueerd worden op de Firma van C. L. Tollens en Zoon» (2).

De overledene was niet toegetreden tot het Groothoutkramersgild, waaronder de penseelmakers behoorden, en zijn waar mocht dus in Rotterdam eigenlijk niet verkocht worden. Carel Lodewijk daarentegen verlangde in het gild te worden opgenomen, maar de Ordonnantie op de Groothoutkramers behelsde de bepaling dat men, om tot het gild te behooren, bij eenen borstelmaker te Rotterdam moest gewerkt of gediend hebben, en Carel Lodewijk was slechts bij zijn vader in de leer geweest. De tijd, waarin dergelijke bepalingen stipt gehandhaafd werden, was echter lang voorbij. Hij wendde zich tot Burgemeesters en Regeerders der stad met het verzoek, dat de bepaling niet op hem zou worden toegepast en hij tot het afleggen van een proef zou worden toegelaten. De regeering vroeg den Hoofdlieden van het gild om advies. Dit luidde, gelijk altijd in zulke gevallen, toestemmend en den 8 Januari 1783 werd Carel Lodewijk geantwoord, dat zijn verzoek was toegestaan.

(1) Rott. Courant 29 Juni 1797.

(2) De oude Rotterdamsche Schouwburg. Rotterdam, van Hengel en Eeltjes, 1882. bl. 285.

Zijne vrouw had hem toen reeds vier kinderen geschonken. In de R. K. kerk aan de Leeuwenstraat lieten zij doopen: den 23 November 1775 Johannes Jodocus; den 26 Juli 1777 Johannes Cornelius; den 30 December 1778 Magdalena Louisa; den 24 September 1780 Hendrikus Franciscus. De laatste is onze dichter, daarom teekenen wij aan, dat zijne doopgetuigen waren Hendrik Sanders en Francisca van der Hacht.

Waar Carel Lodewijk toen woonde, wij kunnen het niet precies zeggen; waarschijnlijk op den Coolsingel tusschen de Delftsche en de Binnenwegsche poorten. Drie jaren later werd hem eene dochter geboren, Joanna Carolina, die 5 Februari 1783 werd gedoopt; weder drie jaren daarna een zoon, Johannes Wilhelmus, gedoopt 12 Februari 1786, en twee jaren later, 25 Januari 1788, een tweeling, Cornelis Martinus en Jacobus Franciscus.

Deze dubbele zegen viel hem ten deel, toen hij de woning van den kastelein bij den schouwburg betrokken had. Zijne vrouw schonk hem er 3 Mei 1789 nog een kind, Carolina Petronella. In de Kerklaan, waar hij tot zijn dood bleef wonen, kreeg hij nog verscheidene kinderen: weder een tweeling, Joanna Carolina Francisca en Jodocus Dominicus, 4 Augustus 1790; Petrus Aloïsius, 27 Augustus 1791; en Johannes Petrus, 9 November 1795.

De revolutie naderde; het bestuur van den polder Cool onderging dezelfde verandering als alle besturen in den lande. De aanzienlijken moesten wijken voor de burgers. Carel Tollens werd tot schepen gekozen, en hij was dit ook in 1804 en 1806.

Uit het huis in de Kerklaan huwde zijn oudste dochter, tevens door het overlijden van twee vroeger geboren, zijn oudste kind, Magdalena Louisa, even negentien jaar oud, den 26 Februari 1797 met Jacobus Antonius Pozzoli, Italiaan van geboorte, maar te Rotterdam woonachtig.

Den 5 Augustus 1817 verloor hij er zijne vrouw, en een jaar later, den 12 Juni 1818 stierf hij er zelf. Den 15 Juni werd hij begraven in de Groote kerk, in een huurgraf.

Jodocus Johannes Tollens had vijf gezinnen nagelaten: 1°. Johannes Tollens, gehuwd met Isabella Costenobele, die waarschijnlijk op den Goudschen Singel bleef wonen, als ten minste Anna Carolina Tollens, 1 September 1797 gehuwd met Jac. Suijdmulder (een jongman, die op 't Haagsche Veer woonde) en op den Goudschen Singel woonachtig, zijn dochter is; 2°. Carel Lodewijk, wiens geschiedenis wij hebben verhaald; 3°. Maria Apollonia, gehuwd met J. F. Flamme en vóór 1790 met vijf kinderen gezegend; 4°. Maria Catharina, gehuwd met A. Verroen, die ook niet zonder kinderen bleef; 5°. Henricus Petrus Joannes, met Johanna Kuijpers gehuwd.

Carel Lodewijk had dus familie genoeg; met zijne zuster Flamme was hij, naar 't schijnt, niet op intiemen voet: geen enkelen keer vonden wij hem opgeteekend als peter over een van haar kinderen, of haar als meter bij de zijne.

Blijkbaar was hij een ijverig man; het zaakje van zijn vader nam onder zijne leiding voortdurend toe, en was aanmerkelijk in bloei gestegen, toen hij het hoofd nederlegde.

Na den dood van zijne twee oudste zonen, moest Hendrikus Franciscus hem opvolgen in zijne zaak. Voor diens opvoeding werd, naar het schijnt, bijzondere zorg gedragen. In zijn prille jeugd werd deze naar een oom te Amsterdam gezonden, en toen hij daar niet meer blijven kon, naar een kostschool te Elten, door den heer Helmes gehouden. Lang bleef hij hier niet, want op zijn vijftiende jaar, in 1795, kwam hij thuis. Hij werd toen in de zaak aan het werk gezet, niet omdat hij daarin behagen had, maar omdat het de zaak van zijn vader was en hij met-tertijd dezen moest terzijde staan.

Hendrikus Franciscus was een vurig, opgewonden jongeling. Poëzie en politiek, die meestal elkaâr slecht verdragen, boeiden gelijkelijk zijne aandacht, veel meer dan penseelen en kantoorboeken. Onophoudelijk dichtte hij allerlei liedjes en met jeugdige onstuimigheid sloot hij zich bij de patriotten aan. Gelijk overal was ook in het Ambacht Cool een Vaderlandsche Societeit opgericht, waar men de hervormingen overwoog, die in het bestuur van stad en land noodzakelijk schenen, en waar men geducht te keer ging tegen de Oranjepartij. Carel Lodewijk was ook patriotschgezind; zou hij anders schepen zijn geworden? De jeugdige Hendrikus evenwel was een van de vurigste en welsprekendste leden der Societeit. In 1797 werden de clubs uitgebreid tot volksvergaderingen. Die van Tollens gaf hiervan kennis door de volgende aankondiging (Rott. Courant 21 Maart 1797):

«De Vaderlandsche Societeit, in de Ambachten van Beukelsdyk, Oost- en West-Blommersdyk en Cool, zich hervormd hebbende in eene Volksvergadering, onder de Zinspreuk:

Een waare Vryheidsmin, gegrond op pligt en Reeden:
Doet hier den Patriot in 't spoor der deugden treden.

geven by dezen kennis van hun aanwezen; verzoekende aan alle waar Vryheidsminnende Corporaas, met hunlieder Correspondentie te worden begunstigd, zoo als zylieden wederzydsch beloven; — mits de Brieven *Franco*, en aan het adres van

A. TOLLENS, Cz.

Secretaris der Volksvergadering voorn.

Cool den 21 Maart 1797

Het Derde Jaar der Bataafsche Revolutie.

Deze advertentie werd den 25 Maart, met verbeterde naamteekening, herhaald.

Weldra volgde hierop de volgende aankondiging (Rott. Courant 8 April):

«De leden der Volks-vergadering, in den Ambachte van Beukelsdyk, Oost- en West-Blommersdyk en Cool, onder de zinspreuk:

Een waare Vryheidsmin, gegrond op Plicht en Reeden:
Doet hier den Patriot in 't spoor der Deugden treden.

Verklaren by deze, dat hunne bedoelingen niet anders ten oogmerk hebben, dan Orde en Bilykheid; dat zy alle verwarringen en Regeringloosheid, in een welgeördende Maatschappy verfoeyen, dat zy alle aankleving tot het vernietigde vorig Bestuur, niet minder, dan al wat eenigzints naar *Aristocratie* zweemd, in het tegenwoordig Bewind, verachten, en al hunne vermogens zullen byzetten, om tegen de minste inkruiping, van wat aart ook, zorgvuldig te waken; dat zy oprechte minnaars van ware Gelykheid zyn: Beantwoordende in den volsten zin, aan de zoo plechtig verklaarde Rechten van den *Mensch* en *Burger*.

«Deze, en géén andere regelen, zyn de *Fondamenten*, waarop de Leden van bovengemelde Volksvergadering, hunne werkzaamheden rigten zullen; — daar zy afkeerig zyn van alle zoogenaamde geboorte, of schitterende grootheid, zonder wezentlyke verdiensten, den voorrang, tot eenige maatschappelyke betrekkingen, van wat aart ook, boven anderen te geven: Erkennen zy geene verdiensten in den vryen Burger, dan deugden en bekwaamheden, en dus dat, daar alle menschen, volgens het regt hunner geboorte, gelyk zyn, een yder die deze stelling *adopteert*, en de dierbare Vryheid hoogschat, ook aanspraak tot alle maatschappelyke betrekkingen moet hebben.

«Ten einde zich dus aan alle zoodanige beminnaren

van Vryheid, en aan een yder te doen kennen, leggen de Leden voornoemt, hunne ware gevoelens bloot; daar zy de *Correspondentie*, van de met hun eenstemmende, en de voor *één- en ondeelbaarheid* zynde Corpora's, verzoeken, zoo als zylieden dezelve wederzyds beloven.

PETRUS VAN DINTER,
President.

Cool den 8 April 1797.
Anno 3.

In kennisse van my,
H. TOLLENS C.Z.,
Secretaris.

Tollens' politieke bemoeienissen duurden echter niet lang. Bij advertentie van 21 October 1797 verzocht de Volksvergadering alle Vaderlandsche Societeiten of Volksvergaderingen binnen de jurisdictie van Schieland gelegen, gecommitteerden te zenden op eene vergadering, welke den 25 October zou gehouden worden. De benoeming van den hoogheemraad en de ambachtsbewaarders was op til. Waarschijnlijk was de oppositie tegen die functionarissen hemzelf of zijnen vader niet naar den zin. Ten minste zijn naam staat onder deze advertentie niet.

Het duurde niet lang meer of de poëzie hield hem uitsluitend bezig. In het voorjaar van 1798 schreef hij eene voorrede voor een blijspel in één bedrijf: «De Bruiloft», dat hij in het volgend jaar uitgaf, en in het najaar, toen de aftocht der Engelschen en Russen feestelijk gevierd werd, vertoonde men een Divertissement met zang, door H. Tollens en M. Westerman «De vrede in Nederland of de aftocht der Engelschen en Russen». Dit volgde op de vertooning van «Mannenmoed en vrouwenmin, groot, nieuw tooneelspel in vier bedrijven, behelzende de Heldhaftige Daaden en Krygsverrichtingen tusschen de Aloude Bataven en Romeinen», terwijl de geheele «extra-representatie» gegeven werd «geheel ten voordeele der gesamentlyke tooneelsten».

Reeds op het einde van het jaar 1797 had Tollens Voltaire's dood van Cesar vertaald, maar hij had dit laten liggen om Sebille's navolging. Doch «ontwarende dat deze dichter Voltaire slechts van verre had gevolgd, vele gedachten had weggelaten, vele andere had geplaatst», veranderde hij weder van besluit, en zond den 24 November 1800 zijn stuk ter perse. De loftuitingen, welke hij wegens deze navolging ontving, deden hem besluiten om van tijd tot tijd de nog onvertaalde tooneelstukken van dien dichter over te brengen in onze taal, en eerst hierna, verscheen eene «proeve van eigen vinding»: *Blinval en Emelia*, of *het Loon der Edelmoedigheid*; tooneelspel in één Bedryf.

Om dezen tijd had hij leeren kennen Gerbranda Catharina Rivier, dochter van den acteur en tooneelschrijver Simon Rivier en den 12 November 1780 in de Groote Kerk te Rotterdam gedoopt. Het was haren vader, gelijk het geheele Rotterdamsche tooneelgezelschap, waartoe hij behoord had, niet voorspoedig gegaan. Na de ontbinding van dat gezelschap, in 1787, zwierf hij eenigen tijd rond, te vergeefs elders een emplooi zoekende. De laatste jaren der vorige eeuw waren voor tooneelvertooningen en tooneelgezelschappen niet gunstig, althans te Rotterdam.

Of de twintigjarige Gerbranda ook de tooneelspeelkunst beoefende? Of zij behoorde tot het gezelschap, waarmede W. Bingley in den winter van 1800 eenige voorstellingen in den Rotterdamschen schouwburg gaf? Het is waarschijnlijk, maar zeker is het niet. Bij de laatste voorstelling, ten voordeele der gezamenlijke Tooneelisten werd, behalve het tooneelspel «*De Struikroovers van Kalabrien of de onveilige wildernis*», vertoond «*De Schoenmaker van Damascus, vrolijk Tooneelspel, versierd met een fraai Turksch Muzijk, in drie bedrijven, naar het Fransch van Pigault le Brun, door H. Tollens Czn.*». Wie weet of Gerbranda daarin niet zijn hart veroverde.

Hoe dit zij, reeds vroeger kende hij haar en had hij haar lief. In 1799 was te Amsterdam bij Pieter Johannes Uylenbroek verschenen een bundel in poëzie en proza, getiteld: Proeve van sentimenteele Geschriften en Gedichten, door H. Tollens, C.Z., en de, van 22 Maart 1799 gedagteekende, eerste bladzijde luidt:

Gy wilt het, dierbaar meisje? Welaan! uw wil is my eene wet: de lettervruchtjes van eenige gevoelvolle uren zullen in het licht verschynen. Het koelbloedig hart noeme die laf of overdreven, u hebben zy behaagd, en deze belooning streeft alle andere te boven.

Myne kunstvrinden weten dat ik, zelfs noch vóór weinige maanden, niet vermoedde ooit iets van dezen aart te zullen schryven, verre van ooit iets diergelyks waereldkundig te zullen maken. Myn hart brandde slechts in zucht tot kunst; ik zag u, en het ontbrandde in liefde.

Men zoeke dan in dezen bundel veel gevoel, weinig kunstmatigs: op een' agttienjarigen ouderdom kan men wel een teder minnaar, doch geenszins een geöefend kunstenaar zyn; alleen voor tedere harten, als het uwe, zal 'er mogelyk iets streelends in gevonden worden: de koelbloedige wysgeer leze die niet.

Volgens de tweede alinea dezer ontboezeming, kan men de kennismaking van Tollens en Gerbranda Rivier stellen in de tweede helft van 1798, en als wij in het gedicht «Aan myne geliefde» lezen:

Nimmer mag ik u bezitten;

Wreed vooroordeel scheid ons steeds...

dan rijst het vermoeden, dat dit wel eens geen klinkklank kan zijn geweest, gelijk de meeste klachten naar 't model van Werther, in dezen bundel vervat. Immers, de «Proeve van Minnezangen en Idyllen», welke het volgend jaar bij denzelfden uitgever het licht zag, behelst eene «Opdragt aan myne tedergeliefde Gerbrande Catharina Rivier», waarvan het tweede en het derde couplet luiden:

Hoe zeer de felste ramp ons 't harte moog' doorbooren,
 Daar snood vooroordeel wreed ons aan elkaêr ontrukkt,
 Laat toch myn tedre zang uw teder hart bekoren
 Hy streele u in de smart, die ons zo grievend drukt!

Laat liefdes dartlend heil uw' droeven geest verblyden,
 Schoon liefde aan ons-alleen tot bron verstrekt van pyn:
 Eens stelt ze, ô myn vrindin! een einde aan al ons lyden:
 Eens zal zy ook voor ons een bron van blydschap zyn.

En in het liedje, dat Tollens met zijn «beeldtenis» aan zijn geliefde zond en in dezen bundel is opgenomen, wordt nogmaals het «vooroordeel» als oorzaak van hunne smart vermeld:

Indien ge een kwyning leest in deze wezenstrekken,
 't Is door den wreedten dwang die ons geluk verslind;

De hoop, de zoete hoop doet noch gestaag my hooren
 Dat ik eens 't eind' zal zien van myn te wreede pyn,
 Dat onze vaste trouw 's vooroordeels stem zal smooeren
 En gy myn gaê zult zyn.

Deze hoop werd niet vervuld. Hendrik en Gerbranda, het wachten moede, besloten zich niet langer te storen aan de stem van het vooroordeel, zich te ontrukken aan den wreedten dwang, en reisden naar Oost-Souburg.

Daar werden zij den 27 Juli 1800 in den echt vereenigd; dat beiden in het Kerkelijk trouwboek vermeld staan als «geboren te Amsterdam», het is, gelijk van zelf spreekt, eene vergissing; zij waren beiden te Rotterdam geboren, de twintigjarige bruidegom en bruid.

Jaren lang mocht Tollens zijne Gerbranda bezitten, en herhaaldelijk heeft hij zijn huwelijksgeluk bezongen. Over het reisje naar Oost-Souburg heeft hij dus nimmer berouw gehad.

Rotterdam, Oct. 1887.
